

**Распрацоўка рэгіянальных турысцка-экскурсійных маршрутаў:
стварэнне тэматычных даведнікаў, альманахаў, буклетаў, каталогаў,
інтэрактыўных карт помнікаў і славутасцяў, дзённіка вандроўцы**

*Цімафеева Л. І., загадчык аддзялення
дадатковай адукацыі; Ціхановіч А.М.,
метадыст ГУДО «Цэнтр творчасці
«Эверэст» г. Магілёва»*

Адукацыйныя маршруты па родным краі дапамагаюць у выхаванні павагі да гістарычнай спадчыны сваёй Радзімы, фарміраванні ўменняў і прымяненню гістарычных ведаў для асэнсавання сутнасці сучасных і грамадскіх з'яў, развіцця сацыяльнага кругагляду.

Экскурсіі застаюцца перспектыўным напрамкам папулярызацыі адукацыйнага турызму краіны, што дазваляе гаварыць аб сфарміраванай у вучняў матывацыі падарожнічаць па Беларусі. Экскурсійны метады практычнага пазнання з'яўляецца адным з галоўных метадаў комплекснага характару, на які абапіраецца адукацыйны турызм. У яго аснове ляжаць нагляднасць, прадметнасць, рэчыўная доказнасць і абавязковае спалучэнне паказу аб'ектаў з расповедам пра іх.

Турызм і кразнаўства крочаць побач. У паходах і экскурсіях навучэнцы знаёмяцца са славутасцямі роднага краю. Любое падарожжа – гэта абавязкова пазнаванне раней невядомага кутка Радзімы, знаёмства з помнікамі культуры, з творамі мастацтва, з цікавымі аб'ектамі прыроды або з прамысловымі прадпрыемствамі, установамі медыцыны, адукацыі, культуры – усё гэта можа служыць развіццю агульнай культуры чалавека, калі ў ім закладзена магчымасць даведацца нешта новае, або па-новаму, з новага пункту гледжання паглядзець на ўжо вядомае. На шляху турыста – помнікі гісторыі, мемарыялы, месцы гераічных бітваў, у якіх увасоблены духоўныя сілы нашых продкаў. І заўсёды жаданыя сустрэчы з сапраўднымі героямі нашага часу.

Самаадукацыйная дзейнасць, звязаная з турызмам, уключае вядзенне пуцявога дзённіка падарожжа, складанне фотаальбомаў, падрыхтоўку відэаролікаў і слайд-фільмаў з наступнай іх дэманстрацыяй. Кожная з гэтых формаў патрабуе рэфлексіі, інтэрпрэтацыі атрыманага вопыту, эмацыйнай рэтраспектывы, што стымулюе асобаснае развіццё.

У цэнтры маецца прадуктыўны вопыт стварэння рэгіянальных турыстычных прадуктаў: турысцка-экскурсійных маршрутаў, даведнікаў, альманахаў, буклетаў, каталогаў, інтэрактыўных карт славутасцяў,

Разработка справочников региональных туристических и экскурсионных маршрутов

- **экскурсионно-туристические маршруты:** «Путешествие по Могилеву вдоль Днепра», «Путешествие по родному микрорайону», «Могилев православный», «Святые криница родины моей», «Звездочка на карте Октябрьского района»;
- **справочник «Маршрутами познания и воспитания»** по авангардным предприятиям и учреждениям на промышленной карте г.Могилева с экскурсионными маршрутами: «Могилев индустриальный», «Невидимые музеи в стенах образования», «Госструктуры»;
- **образовательные маршруты турпоходов** в рамках Всебелорусской экспедиции «Маршрутами памяти. Маршрутами единства»: «Сплав по Борисфену», «По родной земле с рюкзаком на спине», «Край родной обойдем кругом», «Шагнем за горизонт по Приднепровью», «Собираемся в поход: Осиповичский край зовет», «Странствуем по Могилевщине»;
- **интерактивные карты** «Путешествие по родному микрорайону», «Звездочка на карте Октябрьского района»;
- **Дневники путешественников** с интересными моментами походной жизни: «Могилев на ладонях», «По дорогам родной земли», «Записки юного путешественника», «По родной земле с рюкзаком на спине», «Край родной обойдем кругом»; «Шагнем за горизонт по Приднепровью», «Мой следующий шаг – в сторону приключений»;
- **видеоролики и презентации путешествий и экскурсий:** «Микрорайон, в котором я живу», «Шагнем за горизонт по Приднепровью», «Отправляемся в поход: что нас ждет?», «Походные будни»; «На перекрестках истории. К.Симонов и С.Кутепов».

Стварэнне канкрэтных турысцка-экскурсійных маршрутаў, відэаматэрыялаў, інтэрактыўных карт, віртуальных экскурсій і іншых турыстычных прадуктаў патрабуе ад аўтараў прымянення разнастайных метадаў у галіне інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій, пастаяннае павышэнне ўзроўню самаадукацыі і самаразвіцця. Распрацаваныя экскурсійныя маршруты могуць быць выкарыстаны ўстановамі адукацыі для арганізацыі адукацыйнага працэсу, выхаваўчага суправаджэння, краязнаўчай і турысцка-экскурсійнай дзейнасці, развіцця міжрэгіянальных сувязяў.

Метадычныя рэкамендацыі па стварэнні альманаха.

зносiны, узаемадзеянне, магчымасць самавыяўлення, аб'яднанне аднадумцаў. Галоўнае для педагогаў-захапіць падлеткаў вывучэннем свайго краю

(вобласці), сфарміраваць і развіць навыкі па краязнаўчым вывучэнні малой радзімы, стварыць умовы для праявы творчасці, а таксама адаптаваць магчымасці вучняў па выкарыстанні сучасных інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій ў творчасці.

Асноўнымі прынцыпамі праектавання дзейнасці па распрацоўцы краязнаўчага альманаха з'яўляюцца: добраахвотнасць; сістэмнасць; улік узроставых, псіхалагічных, творчых асаблівасцей вучняў; Улік рэгіянальнай спецыфікі; інтэграцыя вучэбнай і пазаўрочнай дзейнасці.

Спынімся на метадыцы распрацоўкі экскурсійных маршрутаў, якая ўключае ў сябе наступныя этапы.

Для распрацоўкі новай экскурсійнай тэмы ствараецца творчая група экскурсаводаў пад кіраўніцтвам педагога, звычайна, у складзе 5-6 зацікаўленых з ліку навучэнцаў краязнаўчых аб'яднанняў па інтарэсах.

Мэтазгодна размяркоўваць абавязкі ў ходзе падрыхтоўкі экскурсіі па пэўных падтэмы з улікам інтарэсаў і ўзросту навучэнцаў. Кожны ўдзельнік творчай групы павінен падрыхтаваць свой матэрыял, які затым аб'ядноўваецца і рэдагуецца сумесна з кіраўніком.

Кожная экскурсія мае сваю ўнікальную тэму, якая раскрываецца самой назвай экскурсіі і служыць асновай для паказу і аповеду. Гэта важны крытэр для выбару экскурсійных аб'ектаў, вызначэння зместу апавядання экскурсавода, асабліва калі гаворка ідзе пра шматпланавыя аб'екты з інфармацыяй, якая можа быць уключана ў розныя экскурсіі. Тэмам экскурсій могуць стаць гісторыя вуліц, творчасць мясцовых літаратараў, архітэктурныя асаблівасці горада, яго экалагічная сітуацыя, эканамічнае развіццё і іншае.

Перш чым пачаць распрацоўку экскурсіі, неабходна дакладна вызначыць яе мэту. Мэта з'яўляецца тым арыенцірам, да якога накіраваны ўсе намаганні і імкненні. Добра сфармуляваная мэта іграе ключавую ролю як у працэсе стварэння экскурсіі, так і ў яе наступным правядзенні.

Завяршэнне вывучэння экскурсійных аб'ектаў важна правесці са складаннем буйнамаштабнай картасхемы тэрыторыі, па якой пройдзе маршрут экскурсіі. На гэтай схеме варта пазначыць усе аб'екты з выкарыстаннем умоўных знакаў, якія будуць разгледжаны ў працэсе экскурсіі.

Пасля вывучэння экскурсійных аб'ектаў і складання картасхемы адбываецца важны этап адбору аб'ектаў для экскурсіі. На гэтым этапе неабходна ўлічваць, як кожны аб'ект будзе спрыяць раскрыццю загадка вызначанай тэмы экскурсіі і дасягненню пастаўленай мэты. Пры адборы неабходна ўлічваць сілу візуальнага ўздзеяння аб'екта на экскурсантаў, яго вядомасць і месцазнаходжанне.

Маршруты будуцца па храналагічным, тэматычным і тэматыка-храналагічным, або комплексным, прынцыпе. З прычыны раскіданасці аб'ектаў па горадзе вытрымаць храналагічны прынцып пры складанні маршруту даволі складана, нават немагчыма. Таму пераважна выкарыстоўваецца тэматычны прынцып.

Пасля зацвярджэння маршруту экскурсіі творчая група прыступае да працы над стварэннем тэксту экскурсіі. У яго ўключаюцца неабходныя

матэрыялы, сабраныя і падрыхтаваныя членамі групы. Важна адабраць самае галоўнае, вылучыўшы ключавыя моманты, намеціць лагічную структуру выкладу інфармацыі, каб зрабіць экскурсію цікавай і паслядоўнай для слухачоў.

Тэкст экскурсіі павінен быць структураваны ў адпаведнасці з размяшчэннем экскурсійных аб'ектаў на маршруце, адлюстроўваючы паслядоўнасць раскрываюцца падтэм. Гэта дазволіць стварыць лагічны і зразумелы паток інфармацыі для ўдзельнікаў экскурсіі.

На практыцы ўстаноўлена, што аб'ём экскурсійнага тэксту для 3-гадзіннай пешаходнай экскурсіі складае прыкладна 25-30 старонак у фармаце камп'ютэрнага набору. Гэта колькасць дазваляе падрабязна асвятліць усе ключавыя моманты экскурсіі, не перагружаючы слухачоў залішняй інфармацыяй.

«Партфелем экскурсавода» называецца камплект візуальных матэрыялаў, які служыць для дадатку і аднаўлення адсутнічаючых кампанентаў візуальнага раду падчас экскурсіі. Гэта асабліва важна, калі аб'екты паказу захаваны ў змененым выглядзе або цалкам страчаны. У такіх выпадках фатаграфіі і ілюстрацыі здольныя дапамагчы ўзнавіць іх першапачатковыя аблічча.

«Дзённік вандроўніка» з'яўляецца цікавай формай актывізацыі і ўпарадкавання турысцка-экскурсійнай дзейнасці, прыцягнення вучняў да пазнання і вывучэння свайго краю. Яго ўкараненне ў адукацыйны працэс служыць дадатковым стымулам пашырэння выкарыстання экскурсій і турысцкіх паходаў у дзейнасці ўсіх тыпаў устаноў адукацыі. Гэта своеасаблівы дакумент для фіксавання наведаных экскурсійных аб'ектаў на тэрыторыі краіны, які на працягу ўсяго навучання будзе дапамагаць дзецям пазнаваць сваю радзіму. Выкарыстанне дзённіка ў адукацыйным і выхаваўчым працэсе накіравана на папулярызацыю асноўных слаўтасцяў нашай краіны і актывізацыю экскурсійна-даследчай работы навучэнцаў.

Дзённік павінен адлюстроўваць змест паходу, жыццё калектыву з канкрэтнымі характэрнымі эпізодамі і характарыстыкамі асобных удзельнікаў групы. У адрозненне ад паходнага справаздачы, Дзённік павінен быць насычаны канкрэтнымі фактамі, ўражаннямі і думкамі. Ён уяўляе сабой мастацка аформлены матэрыял у выглядзе шляхавых нататкаў (літаратурнага апісання), створаных падчас або па выніках падарожжаў.

Структура паходнага індывідуальнага дзённіка вандроўцы можа выглядаць прыкладна так:

1. рубрыка «Давайцепазнаёмімся!» (прадстаўленне аўтара-удзельніка паходу. Ідэі: апісанне яго інтарэсаў, захапленняў, канкрэтных асабістых або сумесных мэтаў паходу, чаканняў ад паходу, асобныя рысы біяграфіі, кароткія пацешныя выразы са свайго жыцця);

2. даведачныя звесткі аб маршруце паходу (ключавыя звесткі аб маршруце паходу: тып паходу і спосабы перамяшчэння, дата правядзення, ступень складанасці, працягласць, працягласць актыўнай часткі, кароткае

апісанне турысцкай групы, Геаграфія паходу і нітка маршруту, карта маршруту паходу з пазначэннем ключавых кропак па маршруце);

3. склад турысцкай групы (прозвішча, імя і імя па бацьку; месца вучобы або працы; турысцкі вопыт у ступенных і катэгарыйных паходах рознага выгляду);

4. інтэрактыўная карта маршруту (гэта картаграфічны інструмент, які дазваляе карыстальнікам ўзаемадзейнічаць з картай, змяняць яе маштаб, шукаць пэўныя кропкі, дадаваць пласты дадзеных або атрымліваць дадатковую інфармацыю аб розных месцах);

5. графік руху групы (паказваюцца кароткія звесткі аб кожным дні шляху па маршруце паходу: пройдзены ўчастак шляху, хадавы час, пройдзеная адлегласць, характарыстыка мясцовасці і вывучаемыя аб'екты);

6. наведаныя аб'екты і шляхавыя нататкі з фотаматэрыялам (адлюстроўваюцца ўсе наведаныя аб'екты краязнаўчага характару. Шляхавыя нататкі – разнавіднасць пущавага нарысу з жывым, яркім і цікавым выкладаннем фактаў, у аснове якога ляжыць замалёўкі і апісанне аўтарам па свежым уражаннем паслядоўнасці цікавых падзей, здарэнняў, сустрэч з людзьмі, якія прыцягнулі яго ўвагу і ўразілі ўяўленне падчас падарожжа);

7. ўражанні аб паходзе (асабісты, суб'ектыўны нарыс персанальных уражанняў аўтара з дынамізмам, які дазваляе чытачу стаць саўдзельнікам пройдзенага падарожжа: чакання або асцярогі перад пачаткам паходу; кароткае апісанне паходу; адлюстраванне убачаных прыгажосцяў прыроды; апісанне сумеснага правядзення часу, эмоцый і адчуванняў падчас праходжання маршруту; кароткае падвядзенне вынікаў паходу);

8. дадаткі (дадатковыя звесткі: маршрутны ліст паходу, аўтарскія шаржы, вершы, пейзажныя замалёўкі і ўспаміны ўдзельнікаў паходу, публікацыі пра паход у СМІ і інтэрнэт-рэсурсах, праязныя білеты, спасылкі на відэаролікі па маршруце).

Наступным этапам па стварэнні дзённіка вандроўцы з'яўляецца сумесная творчая праца навучэнцаў, якія пабывалі ў паходзе, над кожным структурным пунктам дзённіка па раней распрацаваным структурным плане.

Заўсёды цікава падарожнічаць па роднай зямлі і адкрываць для сябе нешта новае, гартаваць свой характар. Юныя летапісцы цэнтра даведваліся новае і адкрывалі для сябе самабытнасць роднага краю і раней невядомыя старонкі гісторыі, імкнуліся захаваць сваё захапленне прыгажосцямі малой радзімы ў малюнках і вершах, былі відэааператарамі і экскурсаводамі, афармлялі дзённікі вандроўцы або шляхавыя дзённікі з запісамі перамяшчэння груп і цікавых момантаў паходнага жыцця.

Выкарыстоўваючы нашу методыку, кожны навучэнец і педагог, любы зацікаўлены турыст зможа выбраць зямельны маршрут і дзіўныя аб'екты для свайго падарожжа і стварыць свой дзённік.

Сумесная дзейнасць педагога і навучэнцаў Цэнтра па стварэнні дзённіка накіравана на актывізацыю экскурсійна-даследчай работы вучняў, удасканаленне форм арганізацыі даследчай работы ў галіне краязнаўства, паглыбленне ведаў па гісторыі, культуры, геаграфіі, прыроднай і духоўнай спадчыне роднага краю.

Дзённік вандроўцы можа мець самастойны структурны элемент як інтэрактыўная карта маршруту, які дазваляе сістэматызаваць і адлюстроўваць разнастайную інфармацыю. Інфарматыўнасць заключаецца ў схаванай інфармацыі, якую можна атрымаць, выканаўшы на карце пэўныя дзеянні (напрыклад, пры наведзенні курсора на аб'ект). У дзённіку вандроўцы размяшчэнне інтэрактыўнай карты мае мэту даць інфармацыю па ўнікальных аб'ектах маршруту з дапамогай Qr-кодаў, у выглядзе спасылак на інтэрнэт-рэсурсы па тэматыцы гэтых аб'ектаў.

Уменне ствараць і выкарыстоўваць інтэрактыўную краязнаўчую карту як крыніцу інфармацыі – гэта адзін з прадметных вынікаў асваення курса па атрыманні краязнаўчых ведаў падчас турпахода. Інтэрактыўныя карты дазваляюць вучню не працаваць з картай у гатовым выглядзе, а самому яе прадумаць і стварыць. Працэс выпрацоўвання краязнаўчых ведаў і ўменняў работы з картай у вучняў праходзіць у некалькі этапаў: пошук гістарычных фактаў, краязнаўчай інфармацыі па маршруце паходу і занясення іх у электронны выгляд; структураванне гістарычных фактаў і інфармацыі; ўнясенне структураванай інфармацыі ў інтэрактыўную карту.

Па выніках падарожжаў творчы калектыв Цэнтра вынікова ўдзельнічае ў патрыятычных мерапрыемствах: Усебеларускай маладзёжнай экспедыцыі «Маршрутамі памяці. Маршрутамі адзінства», рэспубліканскіх конкурсах «Адкрываем Беларусь», «Вандруйце з намі», акцыі «Я гэта край Радзімаю заву», абласным праекце «#Мая_Зямля_Прыдняпроўе», «Зорных паходах», конкурсах відэаролікаў і падарожжаў. Іх мэтай з'яўляецца захаванне гістарычнай памяці, развіццё рэгіянальнага краязнаўства, у прыярытэце – абуджэнне ў маленькім чалавеку цікавасці да роднага краю праз уласнае вывучэнне, даследаванне, пазнанне, непасрэдны дотык да гістарычных дакументаў.

Цэнтр стаў каардынатарам рэалізацыі значных патрыятычных праектаў сярод устаноў агульнай сярэдняй адукацыі Кастрычніцкага раёна і горада Магілёва. Нашы юныя пераможцы турысцка-краязнаўчых і патрыятычных конкурсаў рознага ўзроўню, прадстаўлялі сваю ўстанову адукацыі і годна абаранялі гонар Магілёўскай вобласці і Рэспублікі Беларусь у 2023 годзе на рэспубліканскім свяце «Наваполацк – маладзёжная сталіца Рэспублікі Беларусь 2023», а ў 2024 годзе у нацыянальным дзіцячым адукацыйна-аздараўленчым цэнтры «Зубраня», на міжнароднай краязнаўчай змене ў Татарстане, у 2025 годзе на X Міжнародным культурна-адукацыйным форуме дзяржаў-удзельніц СНД «Дзеці Садружнасці».

Арганізацыя экскурсій забяспечвае інтэграцыю ўрочнай і пазаўрочнай дзейнасці, стварае ўмовы для пашырэння культурна – адукацыйнага асяроддзя чалавека, спрыяе развіццю партнёрскіх сувязяў, дасягненню галоўнай мэты выхавання і адукацыі моладзі – выхаванню асобы грамадзяніна сваёй Айчыны, патрыёта, дасведчанага, які шануе, любіць свой край. Гэта школа культурных зносін і росту, выхавання пачуцця ўзаемаразумення і павагі, цікавая форма супрацоўніцтва педагогічных і вучнёўскіх калектываў.